

14.12.2009

Dnro 4252/4/08 ja 360/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

Kameravalvonnan käyttö vankien valvonnassa / Kameraövervakning av fångar

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 27.12.2008 oikeusasiamiehelle osoittamissaan kirjeissä Jokelan vankilan menettelyä päihitteettömyyden valvonnan yhteydessä. Hän arvosteli muun muassa sitä, että hän joutui riisuuntumaan valvontakameran edessä ja että valvomossa on tällöin voinut olla toista sukupuolta olevia henkilöitä seuraamassa toimenpidettä. Hän arvosteli myös tapahtuman tallentumista valvontakameralle. Kantelija arvosteli myös sitä, että virtsanäytteen ottaminen tapahtui eristyssellissä ja että häntä pidettiin eristyssellissä kameravalvonnassa myös odotusaika ennen virtsanäytteen antamista.

Kantelija arvosteli edelleen myös sitä, että vankilan liikunta- ja kuntosalin pukuhuonetilaan on sijoitettu valvontakamera. Hän arvosteli myös yleisemmin vankilan tapaa tehdä eristysselliin vietäville vankeille riisuttamisen sisältävä henkilöntarkastus tallentavan kameraselityksen edessä. Kantelijan mukaan eristyssellissä valvontakamerat on sijoitettu myös siten, että kamera kuvaa myös WC-istuimen suuntaan.

Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalaisen komitea (CPT) suositteli marraskuussa 2008 laatimassaan selonteossa, että viranomaiset ryhtyvät toimenpiteisiin, joilla varmistetaan, että Helsingin ja Vantaan vankiloissa kurinpidolliseen yksinäisrangaistukseen sijoitettujen vankien yksityisyys säilytetään heidän käyttäessään WC:tä ja että tämän tulisi siinä määrin, kuin se on mahdollista, koskea myös tarkkailuselliin sijoitettuja vankeja. CPT suositteli, että eristämistarkkailuun sijoitettujen osalta ryhdyttäisiin järjestelyihin, jotta säilytettäisiin edes vähäinen yksityisyys kyseisten vankien käyttäessä WC:tä.

Kantelun sekä CPT:n selonteon johdosta päätin ottaa omasta aloitteestani laajemmin selvitettäväksi vankiloiden kameravalvonnan käytön vankien riisuttamisen, yksinäisyysrangaistuksen suorittamisen, eristämistarkkailun sekä tarkkailun valvonnassa. Otin selvitettäväksi myös mahdollisuudet parantaa eristysselliin sijoitettujen vankien yksityisyyden suojaa WC:ssä käyntien yhteydessä.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Etelä-Suomen aluevankilan johtajan lausunto sekä Jokelan vankilan apulaisjohtajan ja vankeinhoitoesimiehen selvitykset. Lisäksi käytettävissä on ollut henkilöntarkastuspäätös ja -pöytäkirja. Lausunto ja selvitykset ovat liitteenä.

Siltä osin kun selvitin yleisemmin vankiloiden käytäntöä riisuttamisen ja kameravalvonnan osalta, asiassa on hankittu Rikosseuraamusviraston lausunto sekä aluevankiloiden selvitykset, jotka olivat hankkineet selvitykset alueensa vankiloiden käytännöistä.

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Vankilan tilojen valvonta

Yksityiselämän suojasta säädetään perustuslain 10 §:ssä. Sen mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu ja että henkilötietojen suojaamisesta säädetään tarkemmin lailla.

Vankeuslain 1 luvun 5 §:n mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Vankeuslain 1 luvun 6 §:ssä säädetään toimivaltuuksien käytön yleisistä periaatteista. Sen mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.

Valvonnasta vankilassa säädetään vankeuslain 16 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan vankeja ja vankien käytössä oleva tiloja on valvottava siten kuin vankilan järjestys, vankilassa pitämisen varmuus, vankien ja muiden henkilöiden turvallisuus sekä karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ja rikoksen estäminen edellyttävät. Vankilassa on oltava turvallisuuden edellyttämät hälytys- ja muut tekniset turvajärjestelmät. Lain esitöiden (HE 263/2004) mukaan teknisillä turvajärjestelmillä tarkoitetaan esimerkiksi lukitus-, kulunvalvonta- ja videojärjestelmiä.

Vankeuslain 15 luvun 16 §:n mukaan vankilan tilojen valvonnasta ja lukittuna pitämisestä päättää vankilan johtaja.

Henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetussa lain 3 §:n mukaan vankeinhoitolaitoksen tietojärjestelmään kuuluu valtakunnallisena henkilörekisterinä mm. valvonta- ja toimintarekisteri. Valvonta- ja toimintarekisteristä säädetään tarkemmin lain 7 §:ssä. Sen mukaan rekisteri sisältää laitospäästämisen ylläpitämiseksi sekä vangin ja rangaistuslaitokseen otetun valvontaa ja toimintaa osallistumista varten tarpeelliset tiedot. Näitä tietoja ovat mm. valvonnan järjestäminen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Lain 15 §:ssä säädetään tietojen käsittelyyn oikeutetuista. Sen mukaan Rikosseuraamusviraston henkilörekisterissä tietojen käsittelyyn ovat oikeutettuja Rikosseuraamusviraston, Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen virkamiehet siltä osin kuin se on tarpeellista heidän virkatehtäviensä suorittamiseksi.

Vangin tarkastaminen

Henkilöntarkastuksen edellytyksistä säädetään vankeuslain 16 luvun 4 §:ssä. Sen mukaan vangille voidaan tehdä henkilöntarkastus, jos: 1) vankia epäillään 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettujen luvattomien esineiden tai aineiden hallussapidosta; tai 2) henkilöntarkastus on tarpeen karkaamisen tai avolaitoksesta luvatta poistumisen ehkäisemiseksi, vankilan järjestystä tai turvallisuutta

uhkaavan vaaran torjumiseksi, epäillyn järjestysrikkomuksen tutkimiseksi, vankilaan saapumisen tai palaamisen johdosta taikka valvomattoman tapaamisen yhteydessä. Henkilöntarkastus käsittää sen tutkimisen, mitä vangilla on vaatteissaan tai muutoin yllään.

Menettelystä henkilöntarkastuksen yhteydessä säädetään 16 luvun 9 §:ssä. Sen mukaan henkilöntarkastus suoritetaan todistajan läsnä ollessa. Jos henkilöntarkastus edellyttää vaatteiden riisumista, henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Vangin ollessa vankilan ulkopuolella Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen välittömässä valvonnassa henkilöntarkastus saadaan kuitenkin suorittaa ilman todistajan läsnäoloa, jos asia ei siedä viivytystä.

Turvaamistoimenpiteet ja yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpano

Turvaamistoimenpiteistä säädetään vankeuslain 18 luvussa. Tarkkailusta säädetään luvun 3 §:ssä. Sen mukaan vanki saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apuvälinein tai muulla tavoin, jos se on välttämätöntä: 1) päihtyneen tai päihdyttävien aineiden käyttämisen vieroitusoireista kärsivän vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi; 2) itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi; taikka 3) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle. Tarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvalla virkamiehelle. Lääkärin tai muun terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvan virkamiehen tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.

Eristämistarkkailusta säädetään 18 luvun 4 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan jos on perusteltua syytä epäillä, että vangilla vankilassa tai sinne tullessaan on kehossaan 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä, hänet saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apuvälinein tai muulla tavoin. Pykälän 3 momentissa on todettu vielä, että vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.

Vankeuslain 18 luvun 18 §:n mukaan tarkemmat määräykset kurinpitörangaistuksen täytäntöönpanosta antaa Rikosseuraamusvirasto.

Rikosseuraamusvirasto on antanut määräyksen (3/011/06) kurinpitörangaistuksen täytäntöönpanosta. Sen mukaan vankia, jolle on määrätty kurinpitörangaistuksena yksinäisyysrangaistus, pidetään erillään muista vangeista siihen tarkoitukseen varatussa huoneessa tai sellissä. Yksinäisyysrangaistusta suorittavia vankeja tulee tarkkailla turvallisuudesta vastaavan virkamiehen antamien ohjeiden mukaisesti. Erityisesti tulee huolehtia siitä, että yksinäisyudessa pidettävien vankien psyykkistä ja fyysistä tilaa jatkuvasti tarkkaillaan. Jos yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanon havaitaan vaikuttavan haitallisesti vangin terveyteen, johtaja päättää täytäntöönpanon keskeyttämisestä ja siirtämisestä toiseen ajankohtaan.

3.2

Vankien riisuttaminen kameravalvonnassa

3.2.1

Selvityksessä todettua

Jokelan vankilan vankeinhoitoesimiehen mukaan hän oli 27.12.2008 tehnyt päätöksen pyytää kantelijalta virtsanäyte 26.12.2008 tapahtuneen valvomattoman tapaamisen perusteella. Kantelija oli omasta pyynnöstään sijoitettuna toimet yksin osastolle ja koska matkalla varsinaiseen näytteenotto-tilaan oli vaara kohdata muita vankeja, kantelijan turvallisuuden johdosta hän päätti suorittaa päiheteettömyyden valvonnan eristyssellissä. Hän myös varmisti, että valvomossa työskenteli kantelijan kanssa samaa sukupuolta olevia henkilöitä.

Kantelija saapui eristysselliin klo 11.26 ja hänelle suoritettiin henkilöntarkastus johon sisältyi riisuuntuminen. Tämän jälkeen henkilökunta poistui sellistä ja kantelijan valvonta suoritettiin keskusvalvomosta käsin. Kantelija ilmoitti keskusvalvomoon klo 11.40, että hän on valmis antamaan näytteen. Kantelija antoi virtsanäytteen klo 11.46 ja vanki poistui sen jälkeen eristyssellistä omalle osastolle.

Jokelan vankilan apulaisjohtajan mukaan vankilassa ei riisuteta vankeja kameravalvonnassa vastaanotossa eikä eristysselliin vietäessä. Vangin riisuttaminen eristyssellissä kameravalvonnassa on poikkeuksellista. Kamerat kuvaavat tilanteen vain niissä hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa vanki vastustaa riisuttamista ja riisuttaminen tapahtuu eristyssellissä.

Etelä-Suomen aluevankilan mukaan näytteenotto on turvallisuussyistä tapahtunut eristyssellissä ja että kyse ei ole ollut eristämisestä, vaan näytteenoton suorittamisesta poikkeuksellisesti muualla kuin näytteenottoon varatussa tilassa. Lähtökohtaisesti henkilöntarkastuksessa tulisi lain mukaan olla läsnä vain henkilöntarkastuksen suorittaja ja todistaja. Tästä näkökulmasta riisuttamisen kuvaaminen valvontakameralla on ongelmallista. Vankeinhoitoesimies on kuitenkin ennen riisuttamista varmistanut valvomosta, että siellä ei ole vastakkaista sukupuolta olevaa henkilöä valvontatehtävissä.

Rikosseuraamusviraston hankkiman selvityksen mukaan suurimmassa osassa vankiloista vankien riisuttaminen tapahtuu tiloissa, joissa ei ole kameravalvontaa. Selvityksestä ilmenee, että näissä muissakin vankiloissa riisuttaminen tapahtuu kameravalvonnan alla vain tietyissä tilanteissa. Hämeenlinnan, Turun, Sukevan, Riihimäen ja Kylmäkosken vankiloissa eristysosaston käytävällä riisuttettava vanki tallentuu valvontakameraan. Oulun ja Pelson vankiloissa riisuttaminen tapahtuu osin kameravalvonnassa, mutta kamerat eivät ole tallentavia.

Selvityksen mukaan vankiloista varmistetaan tai pyritään mahdollisuuksien mukaan varmistamaan se, että vain riisutettavan kanssa samaa sukupuolta oleva henkilö seuraa riisuttamista valvontamonitorista. Rikosseuraamusviraston käsityksen mukaan vähimmäisvaatimuksena on pidettävä siitä huolehtimista, että toista sukupuolta olevat henkilökuntaan kuuluvat eivät seuraa valvontamonitorin kautta riisuttamista.

Riisuttamista sisältävän kuvan tallentuminen mahdollistaa sen, että jälkikäteen voidaan tarkastaa tapahtumien kulku. Selvityksen mukaan valvontakameroiden kuvat on osin niin epätarkkoja, että yksityiskohtien havaitseminen niistä on vaikeaa. Rikosseuraamusvirasto katsoi, että mikäli riisuttamista sisältävien tallenteiden katsominen on rajattu vain tietyille henkilöille ja tallenteita katsovat riisutettavan kanssa samaa sukupuolta olevat henkilöt, ei tilannetta voida pitää erityisen ongelmallisena henkilöntarkastusta koskevien säännösten tai vangin yksityisyyden kannalta.

3.2.2

Kannanotto

Vankeuslaki edellyttää, että vankeja ja heidän käytössä olevia tiloja valvotaan asianmukaisesti. Kantelijan kohdalla tapauksessa on kyse siitä, onko henkilöntarkastuksena suoritettua riisuttamista voitu valvoa kameravalvonnalla. Vangin riisuttaminen voi henkilöntarkastuksen lisäksi perustua henkilönkatsastukseen, mutta myös tulotarkastuksessa ja vangin turvatarkastuksessa vanki voidaan velvoittaa vaihtamaan vaatteensa.

Rikosseuraamusviraston hankkiman selvityksen mukaan vangin riisuttaminen kameravalvonnassa on melko poikkeuksellista. Riisuttaminen ei tapahdu kameravalvonnassa myöskään sen takia, että sitä varsinaisesti tavoiteltaisiin. Asiassa on ilmeisestikin kyse siitä, että henkilöntarkastukset ja vaatteiden vaihto on käytännöllistä suorittaa eristysosaston käytävällä ja että kyseinen tila on taas kameravalvonnassa.

Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio on päätöksessään 17.12.2003 (dnro 1449/4/03) ottanut kantaa vankien riisuttamiseen käytävällä kameran edessä henkilöntarkastukseen yhteydessä. Rautio totesi päätöksessään, että tarkastustilanteessa ei tulisi olla ulkopuolisia henkilöitä samassa tilassa ja että ulkopuolisilla ei tulisi olla mahdollisuutta seurata riisuttamista myöskään kameran välityksellä.

Voin yhtyä apulaisoikeusasiamies Raution edellä toteamaan ja suhtaudun kielteisesti vankilan mahdollisuuksiin käyttää kameravalvontaa vangin riisuttamisen valvonnassa. Vaikka riisutustilanteessa on joka tapauksessa oltava paikalla kaksi virkamiestä, kameravalvonta tuo tilanteeseen lisää loukkaavuutta vangin yksityisyyden suojan ja ihmisarvoisen kohtelun kannalta. Pidän apulaisoikeusasiamies Raution tavoin tärkeänä asiassa myös sitä, että valvomossa valvontaa suorittavat henkilöt eivät ole eri sukupuolta vangin kanssa. Yhdyn Raution kantaan myös siinä, että riisuttamisen käsittävät henkilöntarkastukset tulisi suorittaa siihen erikseen varatussa huoneessa, eikä osaston käytävällä, ellei käytävää suljeta täysin ulkopuolisilta henkilöiltä ja että vangille myös ilmoitetaan siitä.

Jokelan vankilan selvityssä todetaan myös, että kameravalvonnassa riisuttaminen on poikkeuksellista. Selvityksessä ei ilmene varsinaisia syitä tai perusteita siihen, miksi kantelijan tapauksessa on menetelty kyseisellä tavalla. Selvityksen perusteella syynä vaikuttaisi olleen vain se, että riisuttaminen on tehty eristysseleissä, jossa on kameravalvonta. Käsitykseni mukaan selvityksessä ei ole esitetty sellaisia syitä, joiden perusteella kantelijan riisuttamista kameravalvonnassa voitaisiin pitää tarpeellisena ja perusteltuna.

Selvityksestä ilmenee, että Jokelan vankilassa on erikseen varmistettu, että valvomossa ei ollut riisutun kanssa eri sukupuolta olevia henkilöitä. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että myös muissa vankiloissa on huomioitu riittävällä vakavuudella kyseinen asia. Yhdyn Rikosseuraamusviraston kannanottoon siinä, että mikäli valvomossa on riisutun kanssa eri sukupuolta olevia henkilöitä, niin on huolehdittava siitä, että he eivät seuraa riisuttamista valvontamonitoreista.

Vankeinhoitolaitoksen valvonta- ja toimintarekisteri mahdollistaa käsitykseni mukaan vankiloiden valvontakameroiden kuvan tallentamisen. Tältä osin en katso asian antavan aihetta enempään.

Rikosseuraamusviraston henkilörekistereiden tietojen käsittelyyn oikeutettuja koskevassa lain säännöksessä ei ole rajoitettu tietojen käsittelyoikeutta sukupuolen perusteella, vaan ainoastaan virkatehtävien suorittamisen kannalta. Käsitykseni mukaan riisuttamista sisältäviä tallenteita, kuten itse toimituksen suorittamistakin, saavat katsoa vain riisutettavan kanssa samaa sukupuolta olevat virkamiehet.

3.3

Vankien valvominen kameravalvonnalla ennen virtsanäytteen ottamista ja näytteen ottaminen eristysseleissä

Selvityksestä ilmenee, että virtsanäytteen ottaminen tapahtui kantelijan turvallisuuden takia varsinaisen näytteenottotilan sijasta eristysseleissä. Minulla ei ole aihetta epäillä selvityksessä menettelylle esitetyn perusteen todenmukaisuutta.

Päihdevalvonnan näytteenottotilasta ei ole varsinaisia säännöksiä. Rikosseuraamusviraston julkaisemassa päihdevalvonnan oppaassa on kuitenkin varsin tarkasti kuvattu millaisia päihdevalvonnan näytteenottotilojen tulee olla ja eristysselellin tilat eroavat siitä huomattavasti. Käsitykseni mukaan olisi ollut perusteltua, että kantelijaa olisi ainakin kuultu ennen päätöksen tekemistä siitä, että virtsanäytteen ottaminen tapahtuu eristysseleissä.

Päihdevalvonnan tuloksellisuuden kannalta on tärkeää, että kun on tehty päätös virtsanäytteen vaatimisesta vangilta ja siitä on hänelle ilmoitettu, on vankia tämän jälkeen koko ajan valvottava ennen näytteen antamista. Oleellista asiassa on, että vanki ei pääse vapaasti juomaan vettä, koska se saattaa tehdä näytteen liian laimeaksi. Asiassa ei siten ollut kyse kantelijan eristysseleihin sijoittamisesta, vaan kantelijan pitämisestä valvotussa tilassa ennen virtsanäytteen antamista. En pidä virheellisenä sitä, että kantelijaa on tällaisessa odotustilanteessa valvottu kameralla odotukseen käytetyssä tilassa, erityisesti mikäli tilassa on ollut vesipiste. Kysymys ei ole ollut itse näytteen antamista tapahtuman kuvaamisesta.

3.4

Vankien pukuhuoneiden valvominen kameravalvonnalla

Apulaisjohtajan selvityksen mukaan pukuhuoneeseen on sijoitettu valvontakamera vankien turvallisuuden takia. Valvontakamera sijoitettiin pukuhuonetilaa sen jälkeen, kun siellä oli tapahtunut vangin törkeä pahoinpitely. Suihkutilat ovat yksi yleisistä pahoinpitelypaikoista vankilassa. Koska suihkutilaan ei voida asentaa valvontaa, niin valvonta on pyritty saamaan mahdollisimman lähelle sitä ja näin mahdollistaa vangin nopea avunsaanti. Selvityksessä todettiin, että vangit voivat siirtyä pukuhuoneesta suihkutilaan pyyhe tai alusvaatteet päällään.

Etelä-Suomen aluevankilan lausunnossa katsotaan, että valvontakameran sijoittamista pukuhuonetilaa voidaan pitää osittain perusteltuna, mutta toisaalta pidetään valvontakameraa ongelmallisena vangin yksityisyyden kannalta.

Henkilön katseleminen ja kuvaaminen on rangaistavaa vain, jos se tapahtuu oikeudettomasti. Vankeuslaissa vankilalle on asetettu velvollisuus vankien käytössä olevien tilojen valvontaan ja siihen voidaan käyttää teknisiä turvajärjestelmiä. Salakatselusta säädetään rikoslain 24 luvun 6 §:ssä. Sen mukaan salakatseluun syyllistyy henkilö, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä. Tällaisia erityissuojaa nauttivia paikkoja ovat muun muassa suihkuhuoneet, saunat ja urheilutilojen pukukopit.

Kameravalvonnasta ei ole yleistä ja yhtenäistä lainsäädäntöä. Kameravalvontaa sääntelee lähinnä salakatselua ja henkilötietojen käsittelyä koskevat lait. Laissa yksityisyyden suojasta työelämässä säännellään erityisesti työpaikalla tapahtuvaa kameravalvontaa ja sen mukaan käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa tai henkilöstön sosiaalityötiloissa ei saa missään tilan-

teessa olla kameravalvontaa. Kyseinen laki rajoittaa osaltaan vankiloiden kameravalvontaa siltä osin kun se kohdistuu samalla vankilan henkilökuntaan. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettussa laissa (putkalaki) on myös omat säännökset teknisestä valvonnasta.

Vankeuslain 16 luvun 1 §:n valvontaa koskeva säännös on varsin yleisluonteinen ja on tulkinnanvaraista mihin se oikeuttaa ja mihin ei. Tapaamistilojen valvonnasta videolaitteilla on oma säännös vankeuslain 13 luvun 2 §:ssä. Hallituksen esityksessä (HE 263/2004 vp) todettiin, että "koska videovalvonnan voidaan katsoa vähäisessä määrin rajoittavan tapaajan ja vangin yksityiselämän suojaa, asiasta ehdotetaan nimenomaista säännöstä lakiin". Eduskuntakäsittelyn aikana lakivaliokunnan esityksen mukaisesti (LaVM 10/2005 vp) pykälään lisättiin vielä säännös siitä, että videolaitteilla tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava vangille ja tapaajalle.

Voidaan perustellusti kyseenalaistaa onko vankeuslain 16 luvun 1 §:n tilojen valvontaa koskeva sääntely perustuslain kannalta riittävän selvä ja täsmällinen. Kameravalvonnan laajuus ja sen kasvava merkitys vankiloissa huomioiden tilanne on epätydyttävä.

Pidän vankien kuvaamista pukuhuoneessa heidän yksityisyyden suojan ja ihmisarvoisen kohtelun sekä myös normaalisuusperiaatteen kannalta erittäin ongelmallisena. Voin sinällään ymmärtää vankilan esittämät perustelut pukuhuoneen kameravalvonnalle, mutta niille ei nähdäkseni voida antaa ratkaisevaa merkitystä vankilan menettelyä arvioitaessa. Katson vankilassa menetellyn virheellisesti, kun vankeja on ilman riittävää lain tukea valvottu kameravalvonnalla pukuhuoneessa. En pidä vankilan menettelyä kuitenkaan sillä tavalla oikeudettomana, että se antaisi minulle aihetta rikosoikeudelliseen arviointiin.

3.5

Yksinäisyysrangaistusta suorittavien vankien valvominen kameravalvonnalla

Yksinäisyysrangaistuksen tarkoituksesta ja olosuhteista säädetään vankeuslain 15 luvun 8 §:ssä sekä Rikosseuraamusviraston määräyksessä (3/011/2006). Yksinäisyysrangaistukseen kuuluu vangin pitäminen erillään muista vangeista siihen varatussa huoneessa ja sellissä. Yksinäisyysrangaistus sisältää myös omaisuuden hallussapidon, yhteydenpidon, kirjaston käytön, radio- ja televisio-ohjelmien seuraamisen sekä harrastus- ja vapaa-ajan toimintojen rajoittamisen. Yksinäisyysrangaistuksen suorittamiseen ei siten suoraan sen luonteen johdosta voida katsoa sisältyvän kameravalvontaa.

Rikosseuraamusviraston hankkimista selvityksistä ilmeni, että osassa vankiloista yksinäisyysrangaistusta suorittavia valvotaan kameravalvonnalla. Selvityksen perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että yksinäisyysrangaistusta suorittavien kameravalvonta olisi enemmän poikkeus kuin pääsääntö. Selvityksissä kameravalvonnan käyttöä on pidetty tarpeellisena silloin, jos vangilla on selkeää itsetuhoisuutta tai jos käytös uhkaa vankilan turvallisuutta, kuten esimerkiksi sellipalon uhka.

Suomen hallituksen CPT:lle antamassa vastauksessa todettiin, että Helsingin ja Vantaan vankiloiden eristysosastolle kurinpidollista yksinäisyysrangaistusta suorittavia vankeja ei aktiivisesti seurata kameran välityksellä. Samoja sellejä käytetään mm. päihtyneiden tarkkailuun, minkä vuoksi on perusteltua, että selleissä on kamerat. WC:ssä käyntien osalta valvomossa työskentelevää henkilökuntaa ohjeistetaan siten, että kurinpidolliseen yksinäisyysrangaistukseen määrätyn vangin käyttäessä WC:tä valvomon monitori kytketään siksi ajaksi pois päältä. Vastauksessa todettiin, että yksinäisyysrangaistusta suorittavat ja tarkkailuselliin tarkkailtavaksi sijoitetut vangit peseytyvät erillisessä suihkuhuoneessa, jossa ei ole kameravalvontaa ja näin ollen heidän yksityisyytensä peseytymisen

aikana säilyy. Vastauksessa todettiin vielä, että vankilat eivät näe periaatteellista estettä, että kamera kytketään päältä pois kurinpitörangaistuksen suorittamisen ajaksi ja vankilat ryhtyvät asian vaatimiin teknisiin toimenpiteisiin.

Vankeuslaki edellyttää, että vankeja ja heidän käytössä olevia tiloja valvotaan asianmukaisesti. Säännökset edellyttävät lisäksi nimenomaisesti, että vankia on valvottava hänen suorittaessaan yksinäisyysrangaistusta. Vankeuslaissa on tarkkailun ja eristämistarkkailun osalta erikseen todettu, että niiden edellyttämää valvontaa voidaan suorittaa teknisin apuvälinein. Teknisellä valvonnalla tarkoitetaan muun muassa kameravalvottuun selliin sijoittamista (HE 263/2004 s. 202). Muualla vankeuslaissa ei ole säännöksiä siitä, että vangin valvontaan sellissä voitaisiin käyttää valvontakameraa. Vaikka vangin asuttama selli ei nauti kotirauhan suojaa, niin sellin kameravalvonta loukkaa hänen perustuslaissa turvattua yksityisyyden suojaa. Tämän vuoksi sellin kameravalvonta on mahdollista vain silloin, kun siitä on säädetty laissa.

Yksinäisyysrangaistuksen suorittamisessa on kyse kurinpitoon liittyvästä toimenpiteestä. Lain esitöissä (HE 263/2004) korostettiin eroa kurinpitoon ja turvaamistoimiin liittyvien toimenpiteiden välillä seuraavasti.

Nykyisin rajanvedossa toisaalta valvonta- ja tarkastustoimenpiteiden ja kurinpitoon liittyvien toimenpiteiden sekä toisaalta turvaamistoimenpiteiden välillä on käytännössä ilmennyt epäselvyyttä. Turvaamistoimenpiteillä puututaan usein varsin voimakkaasti vangin henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Tästä syystä lain tasolla ehdotetaan säädettäväksi nykyistä täsmällisemmin tällaisista toimenpiteistä.

Vankeuslaki, joka tuli voimaan 1.10.2006, selvensi osaltaan kameravalvontaa koskevia säännöksiä sekä saattoi asiaa koskevan sääntelyn perustuslainmukaiseksi sääntelyn laintasoisuuden ja täsmällisyysvaatimuksen kannalta.

Vankeuslaissa ei selvästi oteta kantaa yksinäisyysrangaistuksen suorittamisen ja tarkkailuun sijoittamisen väliseen suhteeseen eli voidaanko vanki samanaikaisesti sijoittaa tarkkailuun ja suorittamaan yksinäisyysrangaistusta. Käsitykseni mukaan mikäli tarkkailun edellytykset täyttyvät niin tällöin on perusteltua tehdä tarkkailua koskeva päätös ja että kameravalvonta tällöin perustuu kyseiseen päätökseen. Todettakoon, että Rikosseuraamusviraston määräyksessä lähdetään myös siitä, että yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpano tulee keskeytettävä, jos sen havaitaan vaikuttavan haitallisesti vangin terveyteen.

Käsitykseni mukaan vangin asuttaman sellin kameravalvonta on mahdollista vain turvaamistoimenpiteenä. Yksinäisyysrangaistusta suorittavaa ei voida asettaa kameravalvontaan kurinpitörangaistuksen suorittamisen perusteella.

3.6

Tarkkailussa ja eristämistarkkailussa olevien vankien valvominen kameravalvonnalla

Vanki voidaan sijoittaa tarkkailuun lähinnä silloin, kun se on välttämätöntä vangin oman turvallisuuden kannalta esimerkiksi itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi. Eristämistarkkailun tarkoituksena on taas valvoa vangin kehoonsa kätkemien aineiden ja esineiden poistumista ja että vanki ei pysty hävittämään niitä henkilökunnan huomaamatta.

Vankeuslaki mahdollistaa tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoitetun vangin ympärivuorokautisesti valvonnan teknisillä apuvälineillä. Käytännössä tällainen vanki sijoitetaan kameravalvottuun selliin. Vankeuslakia säädettäessä eduskunnan lakivaliokunta totesi (LaVM 10/2005 vp) eristämistarkkai-

lusta, että "valiokunta korostaa, että tällaisessa tarkkailussa on noudatettava vähimmän haitan periaatetta sekä hienotunteisuutta erityisesti niissä tapauksissa, joissa tilanne välttämättä edellyttää myös muun muassa saniteettitilojen käyttämiseen kohdistuvaa valvontaa.

CPT katsoi, että myös tarkkailuselleihin sijoitettujen vankien yksityisyys heidän käyttäessään WC:tä tulisi säilyttää siinä määrin kuin se suinkin on mahdollista. CPT katsoi, että eristämistarkkailuun sijoitettujen osalta olisi ryhdyttävä järjestelyihin, jotta säilytettäisiin edes vähäinen yksityisyys vankien käyttäessä WC:tä, kuten esimerkiksi värillinen lasi, jolla WC-tila erotetaan. Riihimäen vankilassa kameran ja vangin välissä on pleksi, joka sumentaa näkyvyyttä ja jota CPT piti riittävänä ratkaisuna näkyvyys ongelmaan.

Selvityksen mukaan valvontakamerat kuvaavat tarkkailussa ja eristämistarkkailussa olevien vankien WC-asiointia varsin monessa vankilassa. Osassa vankiloista näkyvyyttä sumentaa kameran ja kuvattavan tilan välissä oleva pleksi, kalterit tai verkko. Valvontakameran kuva voi olla myös laadultaan huono ja epäselvä. Osassa vankiloista valvontakamerat on asetettu siten, että ne eivät kuvaa WC-asiointia tai kamera kuvaa vain kehon yläosaa. Osassa vankiloista eristämistarkkailutiloissa ei ole WC:tä ja vanki viedään sieltä kamerattomaan tilaan ulostustoimenpiteitä varten. Eristämistarkkailutiloissa voi olla myös erillinen ns. etuhuone, jossa WC:ssä asiointi tapahtuu ja jossa ei ole kameravalvontaa.

Eristämistarkkailuun sijoitettavan vangin ulostamista tarkkaillaan kameravalvonnan lisäksi myös siten, että henkilökunta on fyysisesti paikalla ulostustilanteessa. Yhdessä vankilassa (Pelson vankila) on menetelty siten, että vangin pyynnöstä valvontakamera on tämän perusteella voitu sulkea WC-käynnin ajaksi.

Rikosseuraamusvirasto katsoi, että vangin yksityisyyden turvaaminen WC-asiointin yhteydessä on tarkkailun ja eristämistarkkailun tarkoitukseen nähden osittain ongelmallinen, koska itsensä vahingoittaminen tai kiellettyjen aineiden hävittäminen voi tapahtua myös WC-asiointin yhteydessä. Virasto totesi myös, että WC-tilan erottavat värilasiset ja muut näkösuojat lisääisivät vankien yksityisyyttä, mutta toisaalta ne olisivat omiaan vaikeuttamaan tarkkailua. Tällöin tarkkailun ja eristämistarkkailun tarkoitus voisi vaarantua.

Suomen hallituksen CPT:lle antamassa vastauksessa todettiin, että Vankeinhoitolaitoksen rakennussuunnitteluohjeen mukaan tarkkailusellin yhteydessä olevan näyttötilan ja näyttötilan välissä on ikkuna, joka voi olla värillistä lasia. Henkilökunta tarkkailee vankia tästä tutkimus-tilasta ikkunan kautta, mikä takaa vangille kohtuullisen yksityisyyden. Rakennussuunnitteluohjetta noudatetaan uusia vankiloita rakennettaessa ja vanhoja peruskorjattaessa.

Vankiloiden tarkkailuun ja eristämistarkkailuun käyttämät sellit eroavat ominaisuuksiltaan ja olosuhteiltaan toisistaan myös muuten kuin kameravalvonnan osalta. Tarkkailun ja eristämistarkkailun vaatimukset kameravalvonnalta eroavat myös toisistaan. Eristämistarkkailun osalta itse ulostustilanteen valvonta on tärkeää, mutta se ei nähdäkseni edellytä kameravalvontaa ulostushetkellä, mikäli henkilökunta on jo paikalla valvomassa toimitusta. Kameravalvonta tuo tällöin lähinnä perusteettomasti lisää loukkaavuutta vangin yksityisyyden suojan ja ihmisarvoisen kohtelun kannalta. Pidän suositeltavana Pelson vankilan menettelyä asiassa eli vangilta kysytään haluaako hän kameravalvonnan keskeyttämistä ulostamisen ajaksi, kun henkilökunta tulee paikalle valvomaan ulostamista.

Tarkkailuun sijoitettujen vankien kohdalla en näe syytä heidän WC-käynnin tarkkailulle, mutta toisaalta vangin oman turvallisuuden kannalta on tärkeää, että sellissä ei ole kuolleita kulmia, joita ei

voida valvoa kameralla. Tarkkailuun käytettävien sellien osalta pitäisin perusteltuna, että vankiloissa selvitetäisiin mahdollisuuksia vankien yksityisyyden parantamiseksi WC-tilanteessa.

WC:ssä käynnin näkyvyysongelmaan voi olla erilaisia ratkaisuja, kuten selvityksistä ilmenee. Erilaisissa sellitiloissa eri ratkaisut voivat olla toisia parempia ja toimivampia ja nähdäkseni mitään yleisohjetta asiassa ei voida siten antaa. Pidän perusteltuna, että Rikosseuraamusvirasto ja aluevankilat käyvät vankiloittain sellikohtaisesti läpi mahdollisuudet ja keinot parantaa tarkkailussa ja eristämistarkkailussa olevien vankien yksityisyyden suojaa WC:ssä käyntien yhteydessä.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.2 ja 3.4 esittämäni käsityksen menettelystä vankien riisuttamisesta kameravalvonnassa ja vankien pukuhuoneen valvomisesta kameravalvonnalla Jokelan vankilan johtajan tietoon ja asianmukaisesti toimenpiteisiin ryhtymistä varten. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen vankien riisuttamisesta kameravalvonnassa, kohdassa 3.5 esittämäni käsityksen yksinäisyysrangaistusta suorittavien valvomisesta kameravalvonnalla sekä kohdassa 3.6 esittämäni käsityksen tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoitettujen valvomisesta kameravalvonnalla sekä heidän yksityisyytensä parantamisesta WC:tä käytettäessä Rikosseuraamusviraston tietoon ja huomioitavaksi. Pyydän Rikosseuraamusvirastoa saattamaan kannanottoni myös aluevankiloiden ja vankiloiden tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Rikosseuraamusvirastolle.

Saatan oikeusministeriön tietoon edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen kameravalvonnan sääntelyssä havaitsemistani puutteista. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni oikeusministeriölle.